

Nr 52.

Ankom till riksdagens kansli den 31 mars 1936 kl. 2 e. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bidrag till viss forskningsverksamhet på det jordbruks- tekniska området.

(1:a avd.)

I årets statsverksproposition har Kungl. Maj:t under nionde huvudtiteln, punkt 116, föreslagit riksdagen att i avbidan på den proposition i ämnet, som kunde vara riksdagen förelagd, för budgetåret 1936/1937 beräkna till Bidrag till jordbrukstekniska föreningen: Särskild forskningsverksamhet ett anslag av 25,000 kronor.

Sedermera har Kungl. Maj:t i en till riksdagen den 6 mars 1936 avlåten, till jordbruksutskottet hänvisad proposition, nr 194, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att till *Bidrag till jordbrukstekniska föreningen: Särskild forskningsverksamhet* för budgetåret 1936/1937 under nionde huvudtiteln anvisa ett anslag av 25,000 kronor.

Beträffande utredningen i ärendet hänvisar utskottet, i den mån ej redogörelse därför lämnas här nedan, till berörda protokoll.

År 1923 förordnade vattenfallsstyrelsen nuvarande *byrådirektören Harald Edholm*, vilken då tjänstgjorde såsom distriktsingenjör vid Älvkarleby kraftverk, att å styrelsens kraftverksbyrå biträda vid handläggning av ärenden, som sammanhängde med pågående utredning om rabattaxa för till statens kraftverk anslutna och därmed jämställda abonnenter m. m. Omkring år 1925—1926 var nyssberörda arbetsuppgift i huvudsak avslutad. Det ansågs då lämpligt att förlägga arbetets tyngdpunkt till en verksamhet, som avsåg att finna nya avsättningsområden åt elektriciteten, särskilt inom lantbruket. Edholms nya arbetsuppgifter hava i överensstämmelse härmed väsentligen inriktats på dels utexperimentering av nya anordningar eller metoder inom jordbruket, varigenom dess avkastning kunde med den elektriska kraftens tillhjälp ökas eller bättre tillvaratagas, dels ock propagandaverksamhet för spridandet av kännedom om de ändamål för vilka den elektriska kraften kunde komma till användning.

I anslutning till Edholms förordnande år 1923 hos vattenfallsstyrelsen medgav Kungl. Maj:t på framställning av styrelsen, att till Edholm finge un-

der högst ett år utöver honom tillkommande avlöning utbetalas särskild ersättning efter 2,000 kronor för år. Efter förnyad framställning bemyndigade Kungl. Maj:t den 31 mars 1926 styrelsen att från och med utgången av tid, som avsåges i 1923 års beslut, tills vidare under den tid, varunder förordnande för Edholm att inom styrelsen handlägga ärenden rörande landsbyggsdistributionen påkallades, till Edholm utbetala särskild ersättning, beräknad till och med utgången av år 1925 efter 2,000 kronor för år och därefter med ett belopp, motsvarande skillnaden mellan Edholms avlöningsförmåner såsom distriktsingenjör och de löneförmåner, som skulle hava tillkommit honom, därest han från tidpunkten för förordnandets början varit konstituerad till ordinarie byrådirektör, dock med visst avdrag. När Edholm sedermera år 1926 konstituerades till förste byråingenjör i vattenfallsstyrelsen, medförde detta ingen ändring i beslutet den 31 mars 1926.

I överensstämmelse härmed uppbär Edholm, som i sin förste byråingenjörstjänst sedan den 1 juli 1929 tillhör 30 löneklassen, ett särskilt lönetillägg av 40 kronor per månad, minskat med 3 kronor 12 öre i pensionsavgifter. Under år 1935 uppgick Edholms löneförmåner efter avdrag för pensionsavgifter till 11,528 kronor 88 öre. Härutöver uppbär Edholm i egenskap av sekreterare hos jordbrukstekniska föreningens elektriska sektion ett särskilt årsarvode av 3,000 kronor.

Det sätt på vilket Edholms verksamhet anordnats har föranlett anmärkning från riksdagens revisorer (berättelsen för år 1934, § 67).

I en vid 1935 års riksdag väckt motion (II: 389) begärdes, att riksdagen måtte dels hos Kungl. Maj:t hemställa om förslag angående överflyttning av Edholms verksamhet till lämplig institution på jordbrukets område och dels för budgetåret 1935/1936 för detta ändamål anvisa ett reservationsanslag på 40,000 kronor. Riksdagen avslög sedermera på hemställan av jordbruksutskottet motionen.

Den 18 oktober 1935 uppdrog Kungl. Maj:t åt lantbruksakademiens sekreterare professorn Th. V. E. Björkman att inom jordbruksdepartementet biträda med utredning och utarbetande av förslag om framtida organisation av den av Edholm bedrivna forskningsverksamheten på det jordbrukstekniska området. Med skrivelse den 3 mars 1936 har Björkman överlämnat en *promemoria* med utredning och förslag i ämnet. Över promemorian hava efter remiss yttranden avgivits av statskontoret, vattenfallsstyrelsen, kommerskollegium och lantbruksstyrelsen.

Utredningsmannens förslag till organisation av ifrågavarande forskningsverksamhet innebär följande. Forskningsverksamheten jämte upplysningsverksamheten organiseras som en jämförelsevis självständig avdelning av jordbrukstekniska föreningen, underställd dennas styrelse. För utövande av den närmaste ledningen av avdelningens verksamhet tillsättes en särskild nämnd, bestående av tre personer. Chefen för vattenfallsstyrelsen bör vara självskriven ledamot och ordförande i näm-

den, med sin ställföreträdare i ämbetsverket som ersättare. Även annan representant för vattenfallsstyrelsen bör dock kunna ifrågakomma. De övriga två ledamöterna i nämnden, som böra besitta framstående sakkunskap inom det praktiska jordbruket och särskilt på dess driftsekonomiska, mekaniska och byggnadstekniska områden, böra utses av jordbrukstekniska föreningens styrelse, som även utser en suppleant för dem. Nämnden bör äga rätt att vid behov med sig adjungera andra personer, representerande sakkunskap på exempelvis den elektriska maskinindustriens område. Uppdrag som ordförande eller ledamot i nämnden bör ej vara förenat med särskilt arvode, däremot bör rese- och traktamentsersättning kunna utgå i vanlig ordning. Av regelbundet återkommande ärenden rörande avdelningen böra endast stafförslag samt års- och revisionsberättelse ävensom avdelningens arbetsprogram prövas av jordbrukstekniska föreningens styrelse. Övriga ordinarie ärenden böra handläggas självständigt av nämnden, som jämväl förvaltar för avdelningens verksamhet avsedda penningmedel. Revisionen av avdelningens räkenskaper bör verkställas av föreningens revisorer. Verksamheten bör bedrivas efter det allmänna program, som enligt jordbrukstekniska föreningens stadgar för närvarande gäller för föreningens elektriska sektion. Avdelningen bör således hava till uppgift att verka för den elektriska energiens utnyttjande inom jordbruk och lantushåll ävensom för lösandet av därav betingade maskin- och byggnadsfrågor.

Med avseende å det lämpligaste sättet för ordnandet av personal- och lokal förhållanden har utredningsmannen anfört i huvudsak följande.

De särskilda förhållanden, som rådde beträffande ifrågavarande forskningsverksamhet motiverade, att man icke nu rubbade på Edholms ordinarie anställning hos vattenfallsstyrelsen. Det vore av vikt, att förutsättningar skapades för Edholm att ostört kunna fortsätta sitt forskningsarbete under en följd av år. Den lösningen syntes ur olika synpunkter vara godtagbar, att Edholm till en början bereddes tjänstledighet från sin ordinarie befattning mot avstående av hela lönen under en tidrymd av förslagsvis fem år. Frågan om fortsatt tjänstledighet för Edholm finge därefter åter upptagas till prövning.

Med hänsyn till att verksamheten omfattade olikartade undersökningsområden, kunde kompetensfordringarna för Edholms medhjälpare komma att ställas olika för olika uppgifter. Vid sådant förhållande vore det ändamålsenligt, att assistenter eller jämförbara medhjälpare i regel icke bereddes fast anställning med på förhand fastställda löner, utan att i stället ett visst belopp beräknades för avlöning av dylik arbetskraft att mera fritt disponeras inom verksamheten.

Sedan nu pågående tillbyggnadsarbeten inom vattenfallsstyrelsens förvaltningsbyggnad avslutats, kunde erforderliga lokalutrymmen där beredas åt ifrågavarande forsknings- och upplysningsavdelning. För upplåtandet av dessa lokaler torde vattenfallsstyrelsen betinga sig en skäligen hyra.

För vissa forskningsuppgifter torde tillgång till viss laboratorieutrustning vara erforderlig. Något engångsanslag för detta ändamål torde likväl icke påfordras.

På grund av forskningsverksamhetens karaktär måste arbetet i betydande utsträckning förläggas till olika jordbruksegendomar. Detta medförde, att

rese- och traktamentskostnaderna komme att uppgå till jämförelsevis stora belopp. Experimentens förläggande till enskilda jordbruksegendomar kunde i vissa fall föranleda, att ersättning finge utbetalas till jordbrukaren för eventuell vid experimenten uppkommen ekonomisk skada.

Utredningsmannen har i anslutning till vad nu anförts beräknat de årliga utgifterna för verksamheten till 45,000 kronor, att fördelas på följande poster:

Byrådirektören Edholm, lön inklusive dyrorts- och dyrtids-tillägg	kronor	12,000
Byrådirektören Edholm, ersättning för pensionsavgifter cirka	»	600
Arvoden till assistenter och annan arbetskraft	»	13,000
Rese- och traktamentsersättningar	»	7,000
Lokalhyra, inklusive elektricitet, gas och vatten	»	2,500
Kostnader för den experimentella verksamheten	»	5,000
Expenser, publikationer m. m.	»	4,900
		Summa kronor 45,000.

Beträffande disponerandet av inkomster, som kunde komma att inflyta genom att ersättning uttoges för biträde, som på framställning lämnades enskild jordbrukare eller annan har utredningsmannen föreslagit, att dylik inkomst finge efter av nämnden fastställda regler användas för avlöande av ritare och för andra verksamheten avseende ändamål.

I samband härmed har utredningsmannen även berört frågan om ägarerätten till patent, som föranleddes av forskningsverksamheten. Enligt utredningsmannens mening borde det ankomma på den för verksamhetens ledning tillsatta nämnden att besluta i dylika frågor.

I fråga om medelanskaffningen för verksamheten har utredningsmannen framhållit, att vid tidigare överväganden av detta ärende man räknat med att vattenfallsstyrelsen skulle årligen bidra till verksamhetens bedrivande med ett belopp av 20,000 kronor. Det återstående erforderliga beloppet, 25,000 kronor, har föreslagits skola i sin helhet anvisas såsom direkt statsanslag. Det vore enligt förslagsställarens mening till stor fördel för verksamheten, om detta anslag kunde från början fixeras för hela den ifrågasatta femårsperioden.

Departementschefen har efter lämnad redogörelse över de avgivna remissyttrandena i ärendet anför följande.

»Utredningen i ärendet torde giva vid handen, att byrådirektören Edholm bedrivit en omfattande forskningsverksamhet på det jordbrukstekniska området till gagn för jordbruket. Betydelsefulla bidrag hava sålunda av Edholm lämnats till lösande av vissa för jordbruket viktiga tekniska spørsmål. För närvarande torde Edholm vara sysselsatt med utarbetandet av ett flertal av honom framförda intressanta uppslag inom ifrågavarande forskningsområde, vilka uppslag lära giva goda förhoppningar om positiva resultat. Den erfarenhet, som hittills vunnits om Edholms berörda verksamhet, gör

det önskvärt, att hans förmåga härutinnan tillvaratages i jordbruksnäringens tjänst. Av Edholm i sammanhang med hans forskningsarbete bedrivna propagandaverksamhet torde även vara värd beaktande. Emellertid är, såsom påtalats av bland andra riksdagens revisorer, det sätt på vilket Edholms förenämnda verksamhet för närvarande är ordnad, icke tillfredsställande. Dels låter verksamheten sig ej väl förena med vattenfallsstyrelsens arbetsuppgifter, dels medger anordningen ej, att vid verksamhetens bedrivande jordbrukets intressen tillgodoses i den utsträckning, som skulle vara möjlig om densamma organiserades i en mera självständig form utanför vattenfallsstyrelsen. Skäl torde sålunda enligt min mening tala för att åtgärder vidtagas, varigenom tillfälle beredes Edholm att fortsätta sin ifrågakommande verksamhet under andra och ur jordbrukets synpunkt mera gynnsamma betingelser än de nuvarande. Jag tillstyrker därför, att anordningar i detta syfte träffas.

Vad angår den nya form, under vilken verksamheten bör bedrivas, anser jag utredningsmannens förslag härutinnan böra godtagas. Varken det av statskontoret förordade förslaget om verksamhetens inordnande i någon statlig organisation på jordbruksforskningens område, därvid lantbrukshögskolan närmast ansetts böra ifrågakomma, eller vattenfallsstyrelsens förslag om verksamhetens organiserande såsom en fristående institution, kan jag sålunda biträda. Båda dessa sistnämnda förslag hava av utredningsmannen prövats och avvisats. De skäl, som av honom härvid anförts, finner jag grundade. Vad särskilt förläggningen till lantbrukshögskolan beträffar torde böra framhållas, att den forskningsverksamhet, som Edholm bedriver, icke är av det slag, att någon nära anknytning till sagda högskola synes motiverad. Den huvudsakliga erinran, som av vattenfallsstyrelsen riktats mot den av utredningsmannen föreslagna anordningen, eller att några garantier ej skulle vinnas för att vid prövningen i jordbrukstekniska föreningen av arbetsprogram m. m. någon representant komme att närvara för den nämnd, som enligt förslaget skall handhåva den närmaste ledningen av ifrågakommande arbete, torde ej vara av beskaffenhet att behöva föranleda ett frångående i princip av utredningsmannens förslag; berörda synpunkter torde lämpligen kunna tillgodoses på annat sätt.

Jag förordar alltså, att verksamheten anknytes till jordbrukstekniska föreningen och organiseras som en förhållandevis självständig avdelning, underställd föreningens styrelse. Verksamheten torde, på sätt föreslagits, böra närmast stå under ledning av en särskild nämnd på tre personer, av vilka en, tillika ordförande i nämnden, bör vara chefen för vattenfallsstyrelsen samt de två andra torde böra utses av jordbrukstekniska föreningens styrelse. Rörande denna styrelses ävensom nämndens olika uppgifter och befogenheter med avseende å verksamheten torde böra gälla vad utredningsmannen här om föreslagit. Med anledning av vad vattenfallsstyrelsen erinrat torde böra föreskrivas, att vid prövning inom föreningens styrelse av arbetsprogram, staföförslag eller års- och revisionsberättelse rörande verksamheten en representant för nämnden skall äga närvara och yttra sig.

För genomförandet av den föreslagna anordningen torde Edholm på sätt föreslagits böra beviljas tjänstledighet från sin ordinarie befattning hos vattenfallsstyrelsen mot avstående av hela lönen. Jag tillstyrker, att anordningen till en början avses erhålla en varaktighet av fem år. Det synes ej tillrådligt att för en speciell organisation av detta slag binda sig för längre tid. Sedan erfarenhet under nämnda år vunnits angående verksamheten i den föreslagna formen, torde frågan få ånyo upptagas till övervägande.

Vad beträffar de löneförmåner, som i den nya befattningen böra tillkomma Edholm, tillstyrker jag, att desamma skola utgå i form av ett bestämt årsarvode, därå dyrorts- eller dyrtidstillägg ej må räknas. I likhet med utredningsmannen finner jag detta arvode skäligen böra fastställas till 12,000 kronor. Beloppet ansluter sig tämligen nära till vad Edholm äger uppbära i sin tjänst vid vattenfallsstyrelsen. Jag förutsätter härvid, att det särskilda årsarvode av 3,000 kronor, som Edholm för närvarande åtnjuter av jordbruks-tekniska föreningen, alltjämt kommer att utgå till honom. Huruvida sistnämnda arvode bör utanordnas av de medel, vilka enligt vad jag ämnar föreslå skola ställas till föreningens förfogande för nu förevarande forskningsverksamhet, eller av medel, som föreningen eljest kan disponera, torde få bero på föreningens eget avgörande. Utredningsmannens förslag, att Edholm jämväl skulle beredas ersättning för pensionsavgifter, kan jag i likhet med statskontoret ej biträda.

Frånsett vad som följer av det nu sagda torde föreningen böra äga att fritt röra sig inom den kostnadsram, som kan anvisas för verksamheten, under iakttagande givetvis av att syftet med verksamheten på mest ändamålsenliga sätt tillgodoses. I likhet med utredningsmannen anser jag, att revisionen av forskningsavdelningens räkenskaper bör ankomma på föreningens revisorer. Föreningen bör emellertid jämväl, såsom statskontoret framhållit, vara skyldig att underkasta sig den granskning av verksamheten, som riksdagens revisorer kunna vilja företaga.

Inkomster, som erhållas genom ersättning för biträde åt jordbrukare eller andra, torde, på sätt föreslagits, få användas för verksamhetens behov. Frågan om äganderätten till av verksamheten föranledda patent synes böra lösas i anslutning till förslaget.

Med hänsyn till vad vattenfallsstyrelsen anfört synas kostnaderna för forskningsavdelningen böra beräknas till 55,000 kronor om året, därav vattenfallsstyrelsen förklarar sig villig att bidra med 30,000 kronor årligen. Jag tillstyrker, att medelsbehovet i övrigt, 25,000 kronor, tillgodoses genom anslag å riksstatens nionde huvudtitel. Medlen torde ställas till jordbruks-tekniska föreningens förfogande för ifrågavarande särskilda forskningsverksamhet under villkor att föreningen förbinder sig att handhava densamma i huvudsaklig överensstämmelse med förut angivna riktlinjer samt att i övrigt ställa sig till efterrättelse de närmare föreskrifter, Kungl. Maj:t eller av Kungl. Maj:t utsedd myndighet kan finna lämpligt att i anslutning till det sagda meddela. Anordningen förutsätter givetvis, att mellan föreningen och

Edholm träffas överenskommelse rörande deras inbördes förhållande i enlighet med förslaget.»

Utskottet vill understryka, att Edholms förevarande forskningsverksamhet icke minst på det byggnadstekniska området synes kunna leda till resultat, vilka i framtiden torde komma att visa sig betydelsefulla. För jordbrukets vidkommande är det därför angeläget, att Edholm gives möjlighet att fortsätta sin forskningsverksamhet. Det sätt, på vilket Edholms verksamhet för närvarande är ordnad, kan av flera skäl icke anses tillfredsställande. Åtgärder torde därför böra vidtagas för att giva verksamheten sådan form, att dess fortsatta bedrivande icke föranleder till anmärkning. I likhet med departementschefen anser sig utskottet böra tillstyrka utredningsmannens förslag rörande formen för verksamhetens fortsatta bedrivande. Densamma torde alltså böra anknytas till jordbrukstekniska föreningen och organiseras som en förhållandevis självständig avdelning, underställd föreningens styrelse samt närmast under ledning av en särskild nämnd på tre personer.

Utskottet.

Vad beträffar denna nämnds sammansättning har utskottet icke något att erinra mot att en av ledamöterna, tillika ordförande i nämnden, regelmässigt förutsättes böra vara chefen för vattenfallsstyrelsen. Emellertid torde det böra vara vattenfallsstyrelsen obetaget att, om så kan anses önskvärt, till ledamot och ordförande i nämnden i stället för styrelsens chef utse annan person.

De två andra ledamöterna, som föreslagits skola utses av jordbrukstekniska föreningens styrelse, torde enligt utskottets uppfattning — förutom att de besitta framstående sakkunskap inom jordbrukets driftsekonomiska, mekaniska och byggnadstekniska områden — böra vara aktiva jordbrukare. Därigenom beredes Edholm möjlighet till intim kontakt med det praktiska jordbruket.

Gentemot förslaget att Edholm beviljas tjänstledighet från vattenfallsstyrelsen under en tid av fem år samt att Edholms avlöning bestämmes till ett årligt arvode om 12,000 kronor har utskottet icke något att erinra. Emellertid förutsätter utskottet, att de förmåner, som Edholm skulle åtnjutit i sin ordinarie tjänst inom vattenfallsstyrelsen — såsom tjänst- och familjepensionering, tjänsteårsberäkning i löne- och pensionshänseende samt allmänna förmåner enligt avlöningsreglementet — böra tillgodoräknas honom även för tjänstledighetstiden, som om han tjänstgjort i vanlig ordning, under förutsättning likväl att han erlärger stadgade pensionsavgifter.

Därest det för verksamhetens fortsatta bedrivande skulle visa sig ändamålsenligt, att någon av de utav vattenfallsstyrelsens tjänstemän, vilka för närvarande tjänstgöra såsom Edholms medhjälpare, överföres till den nya organisationen, har utskottet intet att erinra mot en sådan anordning. Person, som i överensstämmelse därmed beviljas tjänstledighet från vattenfallsstyrelsen, bör givetvis i likhet med Edholm bibehållas vid tjänst- och familjepensionering, tjänsteårsberäkning i löne- och pensionshänseenden samt allmänna förmåner enligt avlöningsreglementet.

Beträffande Kungl. Maj:ts framställning rörande kostnaderna för forskningsavdelningen samt därmed sammanhängande spörsmål har utskottet icke något att erinra.

Under åberopande av det anförda hemställer utskottet,

att riksdagen må till *Bidrag till jordbrukstekniska för-
eningen: Särskild forskningsverksamhet* för budgetåret 1936/
1937 under nionde huvudtiteln anvisa ett *anslag* av 25,000
kronor.

Stockholm den 31 mars 1936.

På jordbruksutskottets vägnar:

C. J. JOHANSSON.

Närvarande: se utlåtande nr 51.

Reservat ion

av herr *Johansson* i Uppmälby.